

A pokol útja is jó szándékkal van kikövezve – avagy miként semmisült meg az egyetlen délvidéki Szentgyörgyi-szobor

Vidékünk, de főleg a Bánság nem bővelkedik neves szobrászokban. Még kevesebb az olyan magyar vonatkozású köztéri műalkotás, amely valamely itt született művész munkája. Ezért ezek megbecsülése, de főleg a megóvása elsődleges kötelességünk (lenne). Köztudott, hogy a mindenkori jugoszláv hatalom, legyen az királyi, kommunista vagy (ál)demokrata, minden magyar vonatkozású műemléket lerombolt, megsemmisített. Azt a keveset, ami elrejtve vagy megcsontítva ugyan, de még megmaradt, a nemtörődomség vagy a félelemből fakadó túllihegett lojalitás ítéli pusztulásra. Az is előfordult, hogy a jó szándékú, de a félműveltségű buzgólkodás tette értéktelenné. Ez utóbbi történt a törökkanizsai Tallián Emil-émlékművel is. Az apropót, hogy ennek történetét felidézzük, az adja, hogy az emlékmű hírneves alkotója születésének most van az évfordulója.

Ezt az alkotást Szentgyörgyi István készítette még az I. világháború előtt, kifejezve e kisváros lakosságának a háláját az iránt, aki a települést széppé, városiassá tette. Szentgyörgyi 130 évvel ezelőtt a bánsági Bégaszentgyörgyön (Žitište) született 1881. VI. 20-án, és Budapesten halt meg 1938. IX. 28-án. Ő a Bánság legnevesebb szobrásza, akinek alkotásai többek közt a budapesti Nemzeti Galériában is megtalálhatók. Itt a Délvidéken, a szülőföldjén, a gondatlan nemtörődomség miatt csak ez a törökkanizsai őrzi (ha még őrzi?) művészetét.

Szentgyörgyi németnek született. A bégaszentgyörgyi egyházi anyakönyvben Stephanes Schreiner néven van bejegyezve, de mint cseregyereket a gömri kántortanító magyarrá nevelte. A szobrász 22 éves korában úgy fejezte ki a szülőföldjéhez való ragaszkodást, hogy felvette szülőfaluja nevét. Sajnos Bégaszentgyörgy ezt a ragaszkodást már nem viszonozta, hisz nevére ott már senki sem emlék-

szik. Emlékét semmi sem őrzi. Igaz, hogy a kommunista rémtettek után, a németek elűzését és a lakosság teljes kicserélését követően az új telepeseket már nem a német/magyar képzőművész sorsa, még kevésbé a művészete érdekli. De azért a nem oly messze lévő szintiszta magyar település, Torontáltorda ápolhatná emlékét. Megtehetné ezt már azért is, mivel Szentgyörgyi még a két világháború közt is (ami nem olyan régmúlt idő, hogy egy ilyen neves személy neve a szűkebb környezetének az emlékezetéből kihullana) gyakran járt a Bánságban. Nagybecskerekén a Kultúrhét alkalmából rendezett kiállításon is részt vett, aminek katalógusát az ottani múzeum még ma is őrzi. Több nyarat szülőfalujában töltött, ahol részt vett a helybéli parkegylet Nyári mulatságok című rendezvényein, amire esetleg a közelben

Az eredeti Szentgyörgyi-émlékmű

fekvő település lakosai, a torontáltordaiak is el látogathattak. Nevét más tájon több köztéri szobor hirdeti, 1924-től a haláláig ő volt a budapesti Képzőművészeti Főiskola tanára, művészete a magyar szobrászművészet legjelesebbjei közt van kijelölve. Ezért mindenképp megérdemelné a szülőföldje megbecsülését. Főleg a még egyedül megmaradt törökkanizsai emlékmű védelmét.

Ez az alkotás egy a talapzatán álló betonlapból áll, amelyen korábban Tallián Emil bronzba öntött dombormű-portréja volt látható. (A portré restaurációja már azért is jelentős lenne, mivel Szentgyörgyi portréalkotásai a legjelentősebb munkái közé tartoznak.) Alatta egy térdeplő Diana, a vadászat istennője. A bronzportré mellett a következő szöveg volt olvasható: **„A nép igaz barátjának a járás hálás közönsége.”** A talapzaton pedig: **Vizeki Tallián Emil** neve olvasható. A városközpontban lévő emlékmű mellett két kőpad nyújtott pihenőt az arra járóknak, míg az egész kompozíciót egy vasráccsal bekerített park vette körül.

Az I. világháború befejezése előtt a Tallián család az emlékművet, jogosan féltve a bevonuló szerb csapatok rombolásától, a családi birtokuk erdejében rejtette el, ahol sértetlenül meg is maradt. Csak a talapzat és a két kőpad őrizte emlékét, jobb napokra várva. A II. világháború végén, mivel megfélemeztek róla, ott maradt a most már államosított birtokon. A park kerítését is elvitték, ugyanis a kommunista, nacionalista hatalom buzgólkodói azzal kerítették be a pravoszláv temetőt. Az emlékmű az erdőben rejtőzködött, majd amikor az erdőt a fatolvajok és rablógazdálkodás kiirtotta, magára hagyatottan, szerencsére mindenkitől elfelejtve, a határban árválkodott.

A kilencvenes évek közepén egy fénykép került a kezembe, amelyet évekkel korábban egy a Tallián-erdőben majálisozó kirándulócsoporthoz készített. A kép hátuljára a készítője szerb nyelven azt írta: „Ismeretlen emlékmű a Tallián-erdőben”. Rögtön ráismertem a Szentgyörgyi-alkotásra, és elhatároztam, hogy ha még megvan, bármi módon is, megpróbálom megmenteni. Megkerestem az emlékművet, hogy meggyőződjek, milyen állapotban van jelenleg. Rá is akadtam a törökkanizsa–oroszlamosi út bal oldalán, az úttól olyan 1 000 méterre. A már csődbe ment, lepusz-

Megcsonkítva, az erdő mélyén

tult állami birtok baromfitelepe mellett, egy kopár legelőn árválkodott. Amint az a jelzett fényképen is látható, a fémgyűjtők (vagy egy jóakarátú megőrző?) leszedték a bronzlapot, és letörték a nőalak fejét, de egy jó restaurátor minden sérülést helyrehozhat, pótolhatja a hiányzó részeket.

A felfedezésemtől felbuzdulva először a szabadkai Községi Műemlékvédelmi Intézethez fordultam, de ők azzal utasítottak el, hogy a bányászati műemlékek esetében nem ők az illetékesek. Forduljak a nagyikindai műemlékvédőkhöz. Látva azonban az elutasító érdektelenségüket, úgy határoztam, hogy magam próbálom megoldani az emlékműmentést. Megbeszéltem Horváth Lehel mérnök, vállalkozó ismerősömmel, hogy az ő tehergépkocsiján (minden engedély nélkül) egy biztos helyre elmentjük a műalkotást. Ez azért jutott az eszembe, mivel kissé korábban a hajdújárasi templomkertben kiásott turulszobrot is, helyreállítás végett ő hozzá szállítottuk el. (Sajnos, azóta is ott várja a sorsa jobbrafordulását). Erre a legmegfelelőbb hely, a megítélésem szerint a helyi plébánia udvara lett volna. Ezért megbeszéltem akkor még a rangját tekintve Ft. Bogdán József atyával, aki hajlandó volt helyet adni a parókia udvarában. Ki is mentünk autókkal a tethelyre, de be kellett látnunk, hogy ezt erős emelődaru nélkül lehetetlen megmozdítani, még kevésbé kocsira emelni. Munkavégezetlenül tértünk haza, de a megmentésről a továbbiakban sem mondtam le. Időközben megtörtént a

hatalomváltás, a miloševići idők elmúltak, és a helyi vezetésben is változások történtek. Szerencsés fordulatot jelentett, hogy Szabó József törökkanizsai helytörténész, akivel már korábban is a Tallián-emlékmű visszaállítására érdeklődtem a kapcsolatot, 2001-ben a helyi könyvtárban egy jól sikerült Tallián Emil-kiállítást rendezett, amibe a szabadkai múzeum is besegített. Ennek meglepően nagy visszhangja lett, ami a helyi vezetők fejében is szemléletváltást eredményezett. A kiállítás megnyitására én is hazautaztam, és Szabóval valamint Bogdán atyával megbeszéltük, hogy ezután az emlékmű visszaállítását is kezdeményezni kell. Ez a munka Szabó Józsefre szakadt, ő harcolta ki az egész helyreállítást és az emlékmű visszaállítását. Az átadó ünnepségre 2002-ben került sor, amire engem is meghívtak. Jelen volt az Újvidéki Televízió, az emlékművet megáldotta mind a pravoszláv, mind a katolikus pap, beszédek is elhangzottak, és én mégis félsikernek éreztem az egész ünnepséget. Azt is mondhatnám, hogy az egyik szemem sírt, a másik meg nevetett.

Örültem, mert 84 év után a Tallián-emlékmű visszakerült az eredeti helyére, a városi parkba, ha nem is úgy, mint régen, de újból kifejezheti a lakosság háláját városa neves személyének. A bánatomat az okozta, hogy a restaurálást szakszerűtlenül végezték el, így az egyedüli délvidéki köztéri Szentgyörgyi-alkotás valójában megsemmisült. Az történt ugyanis, hogy a helyreállítást Törökkanizsa szülőttjére, Sava Halugin szobrászra bízta, akinek már különben is számtalan

szobra van a városban, és aki, mivel nem restaurátor, nem a Szentgyörgyi alkotta Tallián Emil domborműportrét állította vissza, hanem a saját, újonnan elkészített Tallián-portrét rakta a betonlapra. A sérült nőalakot pedig meg sem próbálta helyrehozni. Persze, a kőtábláról az eredeti felirat is lemaradt, pontosabban új kétnyelvű került a helyére: Zahvalno stanovništvo - A hálás lakosság. Most az a helyzet, hogy nem lehet tudni, valójában kinek is az alkotása az emlékmű. Mert van egy Sava Halugin által alkotott domborműportré, és alatta egy sérült, fej és törzs nélküli térdeplő női alak, ami Szentgyörgyi megcsonkított alkotása. És van egy emlékmű, amely azt hirdeti, hogy a jó szándékú, de a szakszerűtlen cselekedet általában többet árt, mint használ - mivel a pokolba vezető út is jó szándékkal van kikövezve. Valójában most is bizonyosságot nyert az a tény, hogy nemcsak a történelmet, de a szobrok sorsát is a győztesek írják.

Természetesen egy jó restaurátorral, például Biacsi Karolina restaurátornővel (aki a törökbecsei Hungária című emlékmű restaurálását is kiválóan elvégezte) a hiba még helyrehozható lenne, de kinek érdeke ma egy Szentgyörgyi István alkotásával büszkélkedni, amikor a nevére sem a szülőfalujában, sem az egyetlen délvidéki köztéri alkotásának a helyszínén, Törökkanizsán sem emlékeznek. Így emlékeink lassan úgy eltűnnek, mintha ezerszáz évig e vidéken a magyarság nem is létezett volna. Helyünket pedig elfoglalják az egészségesebb nemzettudattal rendelkező népek.

A Sava Halugin által „restaurált” emlékmű